

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-159>

УДК 336.732

Аналіз діяльності та перспектив розвитку кредитних спілок в Україні

Криховецька З.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Форос Л.Р.

магістр з фінансів, банківської справи та страхування
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Стаття присвячена проблемам діяльності кредитних спілок в Україні. Досліджено основні принципи кооперації, на основі яких створюються та функціонують кредитні спілки. Розглянуто основні види діяльності кредитних спілок. Встановлено невідповідності в законодавстві щодо визначення організаційно-правової форми кредитних спілок. Здійснено комплексний аналіз діяльності кредитних спілок за 2016–2017 рр., на основі якого виявлено проблеми їх функціонування. Розроблено рекомендації щодо їх розвитку в Україні. Запропоновано основні напрями вдосконалення законодавства щодо розвитку кредитної кооперації.

Ключові слова: кооперація, кредитна спілка, принципи кооперації, неприбуткова організація, фінансові послуги, саморегулююча організація кредитних спілок, система гарантування депозитів, інфраструктура системи кредитної кооперації, трирівнева система кредитної кооперації, кооперативний банк.

Криховецкая З.М., Форос Л.Р. АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНЫХ СОЮЗОВ В УКРАИНЕ

Статья посвящена проблемам деятельности кредитных союзов в Украине. Исследованы основные принципы кооперации, на основе которых создаются и функционируют кредитные союзы. Рассмотрены основные виды деятельности кредитных союзов. Установлены несоответствия в законодательстве касательно определения организационно-правовой формы кредитных союзов. Осуществлен комплексный анализ деятельности кредитных союзов за 2016–2017 гг., на основе которого выявлены проблемы их функционирования. Разработаны рекомендации по их развитию в Украине. Предложены основные направления совершенствования законодательства по развитию кредитной кооперации.

Ключевые слова: кооперация, кредитный союз, принципы кооперации, неприбыльная организация, финансовые услуги, саморегулируемая организация кредитных союзов, система гарантирования депозитов, инфраструктура системы кредитной кооперации, трехуровневая система кредитной кооперации, кооперативный банк.

Krykhovets'ka Z.M., Foros L.R. ANALYSIS OF THE ACTIVITY AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF CREDIT UNIONS IN UKRAINE

The article is devoted to the problems of the activity of credit unions in Ukraine. The main principles of cooperation on the basis of which credit unions are created and functioning are investigated. The main types of activity of credit unions are considered. The divergences in the legislation regarding the definition of the form of credit unions' organization are defined. The complex analysis of the activity of credit unions for 2016–2017 years was carried out, on the basis of which problems of their functioning were revealed. Recommendations for their development in Ukraine are developed. The main directions of improvement of legislation regarding development of credit cooperation are offered.

Keywords: cooperation, credit union, principles of cooperation, non-profit organization, financial services, self-regulatory organization of credit unions, system of guaranteeing deposits, infrastructure of credit co-operation system, three-level system of credit co-operation, cooperative bank.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Незважаючи на тривалий час існування в незалежній Україні, відновивши свою діяльність ще на початку 90-х рр. ХХ ст., кре-

дитні спілки посідають незначне місце на ринку фінансових послуг та практично не підтримуються державою. Потенціал та можливості кредитних спілок в Україні не використовуються

належним чином. Проте їх розвиток через державну підтримку може дати змогу забезпечити необхідну стабільність на ринку фінансових послуг України, стати вагомим джерелом фінансового забезпечення домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі є низка серйозних напрацювань щодо кредитних спілок, зокрема захищені дисертації (Р.Р. Коцовська, О.І. Іваненко) та розроблені навчальні посібники (А.В. Духневич, Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко, Р.Р. Коцовська, У.Я. Грудзевич). Загалом щодо дослідження проблем та розроблення окремих напрямів розвитку кредитних спілок в Україні працювали такі вчені та практики, як В.І. Алексєєв, С.Г. Бабенко, Л.І. Бабидорич, О.В. Гаркуша, С.Д. Гелей, В.В. Гончаренко, Я.Л. Гончарук, О.В. Добровольська, В.М. Довганюк, О.К. Єлісєєва, В.В. Іжевський, Л.І. Катан, Г.В. Колєснікова, О.Я. Малиновська, Л.О. Примостка, В.М. Русан, А.А. Стадник, О.О. Хоменко, В.Г. Швець.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання розвитку кредитних спілок, обґрунтування засад функціонування на ринку фінансових послуг в Україні потребують подальшого вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні особливостей функціонування кредитних спілок та розробленні рекомендацій щодо їх розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитна спілка є однією з форм кредитної кооперації. Кооперація (лат. "cooperation" – «співробітництво») є особливою формою організації праці, за якої багато людей разом беруть участь у тому самому процесі або в різних, але пов'язаних між собою процесах праці; співробітництвом, об'єднанням, співпрацею, спільною дією [1, с. 887]. Відповідно до Закону України «Про кооперацію» кооперація визначається як система, що складається з кооперативних організацій (кооперативів та їх об'єднань), створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю [2]. Форми кооперації дають змогу брати участь у кредитних, страхових та інших підприємницьких відносинах задля задоволення потреб членів кооперативних організацій [3, с. 7–10]. Основними завданнями кооперації є «забез-

печення підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав; створення системи економічної і соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання; залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення; створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах; сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства» [2].

Кредитна спілка утворюється та функціонує на основі таких принципів кооперації:

- принцип добровільності вступу в кооператив та безперешкодного виходу з нього;
- принцип соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва;
- принцип рівного права голосу під час прийняття рішень (один член кооперативу – один голос) незалежно від розміру пайового та інших внесків;
- принцип гласності (повне та своєчасне інформування кредитною спілкою своїх членів з питань власної діяльності, на їх прохання ознайомлення з протоколами загальних зборів та засідань інших органів управління кредитної спілки, видача копій документів тощо);
- принцип безпосередньої участі членів кооперативної організації в її діяльності;
- принцип самоврядування, економічної самостійності;
- принцип об'єднання членів за однією з ознак (спільне місце роботи чи навчання, належність до однієї професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації, проживання на одній території);
- принцип наявності у членів права займатися підприємницькою діяльністю та отримувати кредити для її фінансування;
- принцип демократичного контролю членів кооперативу за діяльністю кредитної спілки та її посадових осіб через виборність органів управління (спостережної ради, правління та ревізійної комісії), підзвітність останніх членам кредитної спілки;
- принцип відповідальності учасників кредитної спілки за зобов'язаннями кредитної спілки лише в межах їх пайових внесків;
- принцип справедливого розподілу нерозподіленого доходу, що залишається в розпорядженні кредитної спілки за підсум-

ками фінансового року між членами відповідно до їх трудової та майнової участі (пропорційно розміру їх пайових внесків);

– принцип надання послуг переважно членам [2; 4; 5].

Законом України «Про кредитні спілки» № 2908 встановлено обмеження щодо господарської діяльності кредитних спілок, що передбачають можливість приймати вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки; надавати кредити своїм членам, а також фермерським господарствам та приватним підприємствам, які перебувають у їх власності; залучати на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки як у готівковій, так і в безготівковій формах; розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків, об'єднаній кредитній спілці; придбавати державні цінні папери та паї кооперативних банків; залучати на договірних умовах кредити банків, кредити об'єднаної кредитної спілки, кошти інших установ та організацій для надання кредитів своїм членам; надавати кредити іншим кредитним спілкам [4]. Як бачимо, кредитна спілка характеризується вузькою спеціалізацією щодо можливих напрямів використання заощаджених фінансових ресурсів та надання кредитних і депозитних послуг тільки власним членам.

Закон № 2908 є недосконалим щодо чіткого визначення організаційно-правової форми кредитної спілки, оскільки трактує, що вона є неприбутковою організацією, що заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах задля задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [4]. Водночас Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III визначає, що кредитні спілки є фінансовими установами разом з банками, ломбардами, лізинговими компаніями, довірчими товариствами, страховими компаніями та іншими юридичними особами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законодавством, – інших послуг (операцій), пов'язаних з наданням фінансових послуг [6]. Крім того, ч. 3 ст. 21 Закону № 2908 встановлено, що нерозподілений дохід, що залишається в розпорядженні кредитної спілки за підсумками фінансового року, розподіляється за рішенням загальних зборів, зокрема між членами кредитної спілки, пропорційно роз-

міру їх пайових внесків у вигляді відсотків. Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону № 2908 внески членів кредитної спілки на депозитні рахунки та нарахована на такі кошти й пайові внески плата (проценти) належать членам кредитної спілки на праві приватної власності [4; 7]. Пункт 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 2664 визначає фінансові послуги як операції з фінансовими активами, що здійснюються задля отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [6]. Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 1702-VII (п. 25 ч. 1 ст. 1) встановлено, що неприбутковими організаціями вважаються юридичні особи (крім державних органів, органів державного управління та установ державної і комунальної власності), що не є фінансовими установами, створені для провадження наукової, освітньої, культурної, оздоровчої, екологічної, релігійної, благодійної, соціальної, політичної та іншої діяльності задля задоволення потреб та інтересів громадян у межах, визначених законодавством України, без мети отримання прибутку [8]. З огляду на вищезазначене діяльність кредитних спілок неповністю відповідає сутності поняття некомерційної діяльності неприбуткових установ. Крім того, отриманий саме від комерційної діяльності дохід кредитні спілки розподіляють між членами такої спілки [9]. До того ж в разі створення кредитної спілки в порядку, визначеному Законом № 2908, нею не можуть бути дотримані вимоги, встановлені пп. 133.4.1 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу стосовно одночасної відповідності вимогам щодо утворення кредитної спілки в порядку, визначеному цим Законом, а також заборони розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Таким чином, кредитні спілки не можуть бути визнані неприбутковими організаціями в розумінні Податкового кодексу України та не підлягають включенню до нового Реєстру неприбуткових організацій. Кредитні спілки як фінансові установи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, є платниками податку на прибуток у порядку, встановленому розд. III Податкового кодексу [7].

Аналіз даних щодо діяльності кредитних спілок за 2016–2017 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок за 2016–2017 рр.

Показник	Станом на 31 грудня 2015 р.	Станом на 31 грудня 2016 р.	Станом на 31 грудня 2017 р.	Темпи приросту, %	
				31 грудня 2017 р./ 31 грудня 2015 р.	31 грудня 2017 р./ 31 грудня 2016 р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	588	462	378	-35,7	-18,2
Кількість членів КС, тис. осіб	764,6	642,9	564,1	-26,2	-12,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, тис. осіб	26,5	41,1	21,7	-18,1	-47,2
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, тис. осіб	162,2	148,6	134,3	-17,2	-9,6
Кількість членів КС, які не користуються послугами кредитних спілок, тис. осіб	575,9	453,2	408,1	-10	-29,1
Загальні активи, млн. грн.	2 064,3	2 032,5	2 169,8	5,1	6,8
Капітал, млн. грн.	1 040,9	1 044,4	1 062,5	2,1	1,7
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн. грн.	855,2	831,8	937,0	-2,7	12,6
Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду), млн. грн.	1 792,7	1 799,5	1 902,3	6,1	5,7
Заборогованість за простроченими та неповерненими кредитами, млн. грн.	451,8	368,7	345,8	23,5	6,2
Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок, %	25,2	20,5	18,2	28	11,2

Джерело: розраховано авторами за даними Нацкомфінпослуг [10]

Як видно з табл. 1, кількість кредитних спілок за 2016–2017 рр. зменшилась на 210 (35,7%), а за 2017 р. – на 88 (18,2%). На кінець 2017 р. кількість членів кредитних спілок становила 564,1 тис. осіб, що на 78,8 тис. (12,3%) менше, ніж на кінець 2016 р., та на 200,5 тис. осіб (26,2%) менше, ніж на кінець 2015 р. Також відбулися зміни в структурі членів кредитних спілок. Так, за 2017 р. зменшились частки членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, на 14,3 тис. осіб (на 9,6%), а саме до 134,3 тис. осіб, та членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, на 19,3 тис. осіб (47,2%), а саме до 21,7 тис. осіб. За 2016–2017 рр. зменшились частки членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, на 17,2% та членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, на 18,1%.

Більшість кредитних спілок об'єднує кількість членів, а саме до 1,0 тис. осіб., зокрема за результатами 2017 р. їх 155 (55,8%), що на

49 спілок менше, ніж в попередньому році, коли їх було 204 (59,8%). За 2017 р. більш ніж третя частина кредитних спілок, а саме 111 (39,9%), об'єднує від 1,0 тис. до 10,0 тис. членів, що на 14 кредитних спілок більше, ніж за 2016 р., коли їх було 125 (36,7%) (табл. 2).

Крім того, відбулося зменшення кількості членів, які не користуються послугами кредитних спілок, але залишаються їх членами, за 2017 р. з 453,2 тис. осіб до 408,1 тис. осіб, тобто на 45,1 тис. осіб, або 10%, за 2016–2017 рр. відбулося зменшення на 167,8 тис. осіб (на 29,1%) (табл. 1). Проте частка членів, які не користуються послугами кредитних спілок, але залишаються їх членами, за 2017 р. збільшилася з 70,5% до 72,4%, тобто на 2,7%, з огляду на загальне зменшення членів кредитних спілок, але загалом за 2016–2017 рр. частка зменшилась на 3,9%.

Загальний обсяг капіталу становить 1 062,5 млн. грн. Порівняно з 31 грудня

Таблиця 2

Розподіл кредитних спілок за кількістю членів

Показник	Станом на 31 грудня 2016 р.	Станом на 31 грудня 2017 р.	Відхилення, +/-
До 1 тис. осіб	204	155	-49
Від 1 тис. до 10 тис. осіб	125	111	-14
Від 10 тис. до 20 тис. осіб	9	11	+2
Більше 20 тис. осіб	3	1	-2
Всього (кількість поданих звітних даних)	341	278	-63

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [10]

Таблиця 3

Розподіл кредитних спілок за обсягом їх активів [10]

Групи кредитних спілок за обсягом активів	Обсяг активів групи кредитних спілок, млн. грн.	Частка активів, що належать до групи, %	Кількість кредитних спілок, що належать до групи	Частка кредитних спілок, що належать до групи, %
Більше 100 млн. грн.	428,	19,7	3	1,1
50–100 млн. грн.	298,8	13,8	5	1,8
10–50 млн. грн.	875,5	40,4	40	14,4
5–10 млн. грн.	209,0	9,6	29	10,4
1–5 млн. грн.	326,1	15,0	131	47,1
До 1 млн. грн.	32,3	1,5	70	25,2
Всього	2 169,8	100,0	278	100,0

2016 р. він збільшився на 18,1 млн. грн., або на 1,7%, порівняно з 31 грудня 2015 р. – на 21,6 млн. грн., або на 2,1% (табл. 1). Загальний капітал станом на 31 грудня 2017 р. сформовано на 47,9% (509,3 млн. грн.) за рахунок резервного капіталу; 37,8% (401,1 млн. грн.) за рахунок пайових внесків членів кредитних спілок; 3,2% (34,3 млн. грн.) за рахунок додаткового капіталу; 11,1% (117,9 млн. грн.) за рахунок нерозподіленого доходу [10].

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 31 грудня 2017 р. становить 2 169,8 млн. грн., що більше на 137,3 млн. грн., або на 6,8%, порівняно з відповідною датою 2016 р. (2 032,5 млн. грн.), а також більше на 104,7 млн. грн., або на 5,1%, порівняно з відповідною датою 2015 р. (2 064,3 млн. грн.).

Дані табл. 3 свідчать про те, що в загальному обсязі активів найбільшу частку (40,4%) становить група із 40 кредитних спілок (14,4% від кількості кредитних спілок, які подали звітні дані за 2017 р.) з обсягом активів від 10 до 50 млн. грн., хоча найбільше кредитних спілок (131 одиниця, або 47,1% від загальної кількості спілок, що подали звітні дані за 2017 р.) мають набагато менші активи, а саме 1–5 млн. грн. Лише три кредитні спілки мали активи обсягом більше 100 млн. грн.

Станом на 31 грудня 2017 р. кредити, надані членам кредитних спілок, становлять 1 902,3 млн. грн. Порівняно з 31 грудня 2016 р. вони збільшилися на 5,7%, а порівняно з 31 грудня 2015 р. – на 6,1% (табл. 1).

Станом на 31 грудня 2017 р. загальна сума заборгованості за простроченими та неповерненими кредитами становить 345,8 млн. грн., що на 22,9 млн. грн. (6,2%) менше, ніж станом на 31 грудня 2016 р. (табл. 1).

В структурі заборгованості за простроченими та неповерненими кредитами (табл. 4) станом на 31 грудня 2017 р. серед неповернених та прострочених кредитів негативним явищем є наявність значної частки таких кредитів терміном понад 12 місяців, що становить 64,5% (223,1 млн. грн.), і хоча вона зменшилась порівняно з відповідним періодом попереднього року на 1,8%, проте й далі говорить про низький рівень платоспроможності членів кредитних спілок-позичальників, що негативно впливає на фінансовий стан кредитних спілок. Позитивним явищем є зменшення частки простроченої заборгованості за кредитами, наданими кредитними спілками на фоні зростання обсягів кредитування. Зокрема, показник частки простроченої заборгованості в кредитному портфелі кредитних спілок ста-

Структура заборгованості за простроченими та неповерненими кредитами [10]

Рівень прострочення	Станом на 31 грудня 2016 р.		Станом на 31 грудня 2017 р.	
	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
1-й рівень прострочення (31–90 днів)	47,6	12,9	49,8	14,4
2-й рівень прострочення (91–180 днів)	32,2	8,7	30,5	8,8
3-й рівень прострочення (181–365 днів)	46,8	12,7	42,4	12,3
Більше 12 місяців	242,1	65,7	223,1	64,5
Всього	368,7	100,0	345,8	100,0

ном на 31 грудня 2017 р. становить 18,2%, що на 11,2% менше, ніж станом на 31 грудня 2016 р., та на 28% менше, ніж станом на 31 грудня 2015 р.

Найбільший попит мають споживчі кредити, а саме 54,6% від суми кредитів (1 040,9 млн. грн.). У складі споживчих кредитів кредити на придбання автотранспорту становлять 3,1% (32,1 млн. грн.), на придбання аудіотехніки, відео та побутової техніки – 5,0% (52,4 млн. грн.), а на інші потреби – 91,9% (956,4 млн. грн.). Друге місце посідають кредити, надані на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна, які становлять 21,5% (410,4 млн. грн.). Найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів, а саме 2,5% (48,4 млн. грн.), має кредитування ведення фермерських господарств [10].

Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам кредитних спілок, широкий. Третина кредитних спілок, а саме 90 (32,4%), надають кредити за середньозваженою ставкою в межах від 40% до 50% річних. Половина кредитних спілок (53,6%) надає своїм членам кредити за відсотковою ставкою в межах від 30% до 50% річних [10].

Середньозважена вартість депозитів фізичних осіб у національній валюті у вітчизняних банках (за даними статистичної звітності, що подається НБУ) складала станом на кінець 2017 р. 15,8% (зокрема вартість короткострокових депозитів становила 13,6%, а довгострокових – 15,3%) [11].

Проведений аналіз говорить про те, що основними проблемами розвитку вітчизняних кредитних спілок є:

– наявність значної кількості дрібних кредитних спілок з низьким рівнем капіталізації та активами невеликих розмірів, що свідчить про їх неспроможність кредитувати значні за

обсягами проекти, зокрема придбання дорогої техніки, обладнання, транспорту, нерухомості;

– наявність у структурі кредитної спілки значної кількості неактивних членів, які б могли постачати спілці депозитні ресурси, а також робити внески за отримані кредити чи інші послуги;

– відсутність стандартизованої методики оцінки ризиків клієнтів кредитної спілки, що зумовлює значну частку прострочених позик та погіршує фінансові показники їх діяльності;

– відсутність ефективного механізму захисту прав учасників кредитних спілок щодо гарантування вкладів у кредитній спілці (відсутність державних гарантій щодо повернення внесків вкладників, таких як гарантії за банківськими вкладами);

– високі процентні ставки за позиками, що зменшує попит на них;

– існування значної кількості кредитних спілок, що у своїй діяльності не дотримуються основних принципів міжнародного кооперативного руху та вимог щодо захисту прав своїх членів (наявність значних правопорушень у кредитній сфері, як адміністративних, так і кримінальних).

До кредитних спілок Нацкомфінпослуг неодноразово вживала заходів впливу. За результатами розгляду справ про правопорушення за напрямом пруденційного нагляду у 2017 р. вжито 278 заходів впливу щодо кредитних спілок, що на 55,9% менше, ніж у 2016 р. (631). Структура прийнятих рішень за складеними актами про правопорушення за результатами пруденційного нагляду Нацкомфінпослуг виглядала таким чином: 80 розпоряджень про вжиття заходу впливу усунути порушення, що на 111 менше, ніж у 2016 р.; 435 постанов про накладання штрафів, що на 305 менше, ніж у попередньому році; 63 розпорядження про виключення з

реєстрів. Водночас протягом 2017 р. Нацкомфінпослуг здійснено 4 позапланові перевірки, у 2016 р. – 16. Штрафні санкції, застосовані за правопорушення, вчинені кредитними спілками на ринках фінансових послуг, за 2016 р. були на суму 5 893,9 тис. грн., за 2017 р. – 1 989 тис. грн., зокрема за результатами пруденційного нагляду – 1 433,1 тис. грн., за результатами іншої наглядової діяльності – 555,9 тис. грн. [12]. За період з 1 січня 2017 р. по 31 грудня 2017 р. до Нацкомфінпослуг надійшли 720 індивідуальних та колективних звернень громадян з різних регіонів України, що на 148 звернень більше, ніж за відповідний період 2016 р. (572 звернення). Актуальними залишаються звернення з питань надання послуг кредитними установами (10,4%, або 720 звернень), у яких споживачами порушувались питання повернення депозитних вкладів кредитними спілками, більшість яких не перебувають в Державному реєстрі фінансових установ, але мають невиконані зобов'язання перед вкладниками (понад 200 звернень). За результатами розгляду звернень з питань діяльності кредитних спілок до порушників законодавства відбувалося вжиття заходів впливу, надавались письмові відповіді та роз'яснення, оприлюднювались інформаційні повідомлення, проводились навчальні семінари та круглі столи. Усунення піднаглядними установами не лише виявлених порушень, але й причин, що сприяли їх вчиненню, дало змогу привести їх діяльність у відповідність до вимог чинного законодавства [12].

Висновки з цього дослідження. Проаналізувавши основні показники діяльності кредитних спілок, фактори, що на неї впливають, а також взявши до уваги певні аспекти досліджень науковців [3; 13–16], пропонуємо такі основні шляхи вдосконалення діяльності вищезгаданих установ:

1) Запровадити на державному та регіональному рівнях систему стабілізації та фінансового оздоровлення кредитних спілок, здійснення процесів злиття чинних кредитних спілок та виведення з ринку неплатоспроможних кредитних спілок.

2) Сформувати єдину саморегулюючу організацію кредитних спілок з визначенням в законодавчому порядку обов'язкового членства в ній кредитних спілок (сьогодні функціонують Всеукраїнська асоціація кредитних спілок, Національна асоціація кредитних спілок України, Всеукраїнська Асоціація Кредитних Спілок Військовослужбовців та Працівників Силових Відомств, але немає визнання

їх статусу як саморегулюючих організацій, в законодавстві відсутні положення делегування їм повноважень щодо регулювання діяльності кредитних спілок), що сприятиме розробленню та запровадженню єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних та технологічних стандартів діяльності, посиленню нагляду та контролю за дотриманням основних показників діяльності кредитних спілок, піднесенню іміджу й довіри до кредитних спілок.

3) Створити систему гарантування депозитів учасників кредитних спілок шляхом включення кредитних спілок до банківської системи гарантування вкладів, яку представляє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

4) Розширити перелік фінансових послуг, що надаватимуть кредитні спілки своїм учасникам, та фінансових інструментів, що використовуватимуться кредитними спілками;

5) Розширити коло споживачів послуг кредитних спілок за рахунок малих підприємств, фермерських господарств та інших кооперативів.

6) Сформувати інфраструктуру системи кредитної кооперації (бюро кредитних історій, центр юридичного супроводу, центр внутрісистемного аудиту, лізингові, факторингові та страхові компанії, ІТ-компанії тощо), яка б забезпечувала кредитні спілки та їх об'єднання консультативним супроводом, сучасними програмними продуктами, даними єдиної бази позичальників з метою мінімізації кредитних ризиків, аудит, управління ліквідністю.

7) Активізувати діяльність кредитних спілок щодо підтримки сільськогосподарських підприємств для забезпечення економічного розвитку відповідних територій (надання фінансових послуг усім категоріям населення сільських районів, функціональна інтеграція з територіальними громадами, іншими видами кооперативів, різноманітними формами економічної чи соціальної самоорганізації населення, професійними спілками, трудовими колективами, навчальними закладами, організація кредитування, консультування та інформаційного обслуговування мешканців села, кредитування інфраструктури обслуговування сільськогосподарського виробництва).

8) Створити подібну до європейських моделей трирівневу систему кредитної кооперації, яка має будуватися за принципом «знизу догори». Перший рівень мають становити кредитні спілки та кредитні кооперативи, які надаватимуть своїм членам необхідні фінансові та нефінансові послуги. Другий рівень мають

становити об'єднані кредитні спілки, власниками та клієнтами яких будуть кредитні спілки та кооперативи, що забезпечуватимуть більш ефективно функціонування низових кооперативних установ та з часом в разі накопичення достатнього капіталу зможуть трансформуватись у повноцінні обласні кооперативні банки, які будуть обслуговувати потреби низових кооперативних організацій. Можливості об'єднань кредитних спілок значно більші, ніж окремої кредитної спілки, адже це й ширші зв'язки із зовнішніми організаціями, й прогресивніші технології, й налагодження співпраці з банківською системою тощо. Третій рівень має становити центральний кооперативний банк, заснований обласними кооперативними банками та об'єднаними кредитними спілками задля забезпечення їх додатковими фінансовими послугами.

Основними напрямками вдосконалення законодавства щодо розвитку кредитної кооперації, на нашу думку, є:

– внесення змін до закону «Про кредитні спілки», якими б кредитним спілкам надавалося право обслуговувати юридичних осіб, а саме малі та середні підприємства, інакше – створення кредитних кооперативів згідно із Законом України «Про кооперацію»;

– внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки» щодо організаційно-правового статусу кредитної спілки як неприбуткової організації та фінансової установи в п. 1 ст. 1;

– доповнення Закону України «Про кредитні спілки» положенням про обов'язковість

членства всіх кредитних спілок у саморегулюючих організаціях, а також прийняття Положення про саморегулюючу організацію на ринку кредитної кооперації, в якому слід визначити поняття саморегулюючої організації як організації, що делегується Національною комісією, здійснює державне регулювання на ринку фінансових послуг повноважень щодо регулювання діяльності кредитних спілок, що забезпечить формування ефективного механізму самоконтролю ринку;

– внесення змін та доповнень до чинного Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо встановлення кредитних спілок учасниками, розмірів та порядку сплати ними зборів до фонду, порядку відшкодування коштів вкладникам збанкрутілих кредитних спілок; інакше – створення окремого Фонду гарантування депозитів учасників кредитних спілок, хоча цей шлях буде витратнішим;

– розроблення та прийняття Закону «Про кооперативні банки», який би врегулював усі аспекти їх діяльності та служив правовою основою функціонування другого та третього рівнів системи кредитної кооперації.

Вважаємо, що вищезгадані пропозиції вдосконалення діяльності кредитних спілок та законодавства, на нашу думку, забезпечать формування умов для розвитку кредитних спілок та можливість у перспективі посісти одне з провідних місць у кредитуванні, а також стати головною опорою для малих виробників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / упорядн. В.М. Яременко, О.В. Сліпущко. Київ: Аконті, 2008. Т. 1. 887 с.
2. Про кооперацію: Закон України в редакції від 6 листопада 2014 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
3. Гончаренко В.В. Неприбуткова природа кооперативних форм господарювання. Регіональні перспективи. 1999. № 4. С. 7–10.
4. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908 III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
5. Господарський кодекс України № 2908 III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664 III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
7. Кредитні спілки не підлягають включенню до нового Реєстру неприбуткових організацій. URL: www.if.gov.ua/news/kreditni-spilki-ne-pidlyagayut-vklyuchennyu-do-novogo-reyestru-nepributkovih-organizacij.
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
9. Щодо оподаткування кредитних спілок. URL: <http://kh.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/280886.html>.
10. Підсумки діяльності кредитних спілок за 2017 р. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2017.pdf.
11. Вартість строкових депозитів // Національний банк України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

12. Річний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf.
13. Маліновська О.Я. Кредитні спілки як джерело забезпечення кредитними ресурсами суб'єктів малого бізнесу. Економічний вісник університету. 2015. Вип. 27 (1). С. 217–221. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27(1)_37).
14. Гаркуша О.В. Про удосконалення національної моделі законодавчої бази кредитної кооперації України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2014. № 5. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_5_5.
15. Колеснікова Г.В. Кредитна кооперація як спеціальний режим підтримки малого підприємництва в сучасних умовах. Економічний вісник Донбасу. 2017. № 2. С. 138–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2017_2_18.
16. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 5 (4). С. 103–106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5\(4\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5(4)_28).

REFERENCES:

1. Yaremenko V.M., Slipushko O.V. (Comps.) (2008) *Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy u trokh tomakh* [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian language in three volumes]. Vol. 1. Kyiv: Akonit (in Ukrainian).
2. Pro kooperatsiiu: Zakon Ukrainy vid 10.07.2003 [On co-operation: The Law of Ukraine dated Nov. 06, 2014]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
3. Honcharenko V.V. (1999) *Neprybutkova pryroda kooperatyvnykh form hospodariuvannia* [Non-profit nature of cooperative forms of management]. Regional perspectives, no. 4, pp. 7–10.
4. Pro kredytni spilky. Zakon Ukrainy vid 0.12.2001 No. 2908 III [On Credit Unions. The Law of Ukraine dated Dec.1, 2001 No. 2908 III]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
5. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy No. 436-IV* [The Commercial Code of Ukraine No. 2908 III]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 No. 2664 III [On financial services and state regulation of financial services markets: The Law of Ukraine dated 12.07.2001 No. 2664 III]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
7. Kredytni spilky ne pidlihaiut vkluchenniu do novoho Reiestru neprybutkovykh orhanizatsii [Credit unions are not subject to inclusion in the new Register of non-profit organizations]. Available at: www.if.gov.ua/news/kredytni-spilky-ne-pidlyagayut-vklyuchennyu-do-novogo-reyestru-nepributkovih-organizacij.
8. Pro zapobihannia ta protydivni lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 No. 1702-VII [On Preventing and Combating the Legalization (Laundering) of the Proceeds from Crime, Terrorist Financing and Financing the Proliferation of Weapons of Mass Destruction: The Law of Ukraine dated Oct.14, 2014 No. 1702-VII]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
9. Shchodo opodatkovannia kredytnykh spilok [As regards the taxation of credit unions]. Available at: <http://kh.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/280886.html>.
10. Pidsumky diialnosti kredytnykh spilok za 2017 rik [The results of activity of credit unions for 2017]. Available at: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2017.pdf.
11. Vartist strokovykh depozytiv [The cost of term deposits]. Available at: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
12. *Richnyi zvit Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh* [Annual report of the National Commission that carries out state regulation in the field of financial services markets]. Available at: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf.
13. Malinovs'ka O.Ya. (2015) *Kredytni spilky yak dzherelo zabezpechennia kredytnymi resursamy subiektiv maloho biznesu* [Credit unions as a source of credit resources for small business entities]. Economic Herald of the University, vol. 27 (1). pp. 217–221. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2015_27(1)_37).
14. Harkusha O.V. (2014) *Pro udoskonalennia natsionalnoi modeli zakonodavchoi bazy kredytnoi kooperatsii Ukrainy* [On improvement of the national model of the legislative base of credit cooperation of Ukraine]. Scientific herald of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences, no. 5, pp. 20–24. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_5_5.
15. Koliesnikova H.V. (2017) *Kredytna kooperatsiia yak spetsialnyi rezhym pidtrymky maloho pidpriemnytstva v suchasnykh umovakh* [Credit cooperation as a special mode of support of small business in modern conditions]. Donbass Economic Bulletin, no. 2, pp. 138–142. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2017_2_18.
16. Osadets O.M., Shvets N.R. (2014) *Kredytni spilky na rynku finansovykh posluh Ukrainy* [Credit unions in the financial services market of Ukraine]. Scientific Herald of Kherson State University. Series: Economics, vol. 5 (4). pp. 103–106. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5\(4\)_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_5(4)_28).